

РЕЦЕНЗІЇ. ПОДІЇ

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2021.134.3521>

НОВЕ СЛОВО В СЕМІОТИЧНИХ СТУДІЯХ

Рецензія на монографію:

Андрейчук Н. Виміри семіозису. Львів : ПАІС, 2021. 352 с.

У сучасному українському науковому дискурсі семіотика не представлена єдиною дослідницькою програмою, а радше набором дослідницьких стратегій, що нерідко відрізняються за методологією. Отож, спроба узагальнити вивчення фундаментальних положень семіотики, яка зроблена у рецензованій монографії, – важливе завдання для українського гуманітарного простору. Звернемо увагу на те, що праця Надії Андрейчук – це не лише огляд і систематизація результатів семіотичних досліджень від античності до сьогодення, але цілком новий погляд на семіозис – дію знаків.

У монографії представлено результати глибокого цілісного теоретичного вивчення засадничих питань семіотики. Останнє передбачало подолання міждисциплінарних меж і усталених поглядів, оскільки виявлення особливостей семіозису вимагало врахування багатьох чинників – філософського, психологічного, культурологічного, історичного та інших, що й було зроблено під радикалом тлумачення культури як матриці нашого світобачення і як особливого способу використання знаків у комунікативних ситуаціях.

Попри значущість семіотики її статус та метамова не є остаточно випрацюваними, тому дослідження вимірів семіозису, тобто тих вимірюваних змінних параметрів, які впливають на протікання дії, у процесі якої щось стає для інтерпретатора знаком, є актуальним. З опорою на категорії зв'язку та відношення, які авторка вважає визначальними для диференціації таких вимірів, було розглянуто розуміння базових семіотичних понять з урахуванням існуючих традицій та низку актуальних теоретичних та прикладних аспектів семіотичних досліджень.

Структура монографії чітко втілює логіку досягнення поставленої мети – вивчення різних *вимірів* семіозису. У *першому розділі* увагу зосереджено на статусі семіотики як науки, ключових одиницях метамови семіотики та динаміці розвитку основних семіотичних ідей. Стосовно статусу семіотики, то Надія Андрейчук переконана, що її слід використовувати на позначення дослідницького поля вивчення семіозису, тобто процесів “життя” знаків: творення, інтерпретації, функціонування. Отож, предметом семіотики визнаються закономірності семіозису в усіх сферах природного й соціального життя, де відбуваються інформаційні процеси. Стверджується, що в межах

усієї системи наук семіотика виконує метазавдання наукового опису, а її особливе призначення полягає в тому, щоб описати єдину знакову основу інформаційних процесів у природі та суспільстві; показати онтологічну єдність цих процесів, яка зумовлена використанням знаків; випрацювати методологічні засади наукових студій у всіх сферах людської активності, пов'язаних зі знакотвірною діяльністю, та дослідити своєрідність конкретних семіотик, які втілюють різні види спілкування та пізнання.

На думку авторки, тими підвалинами, на які спирається методологічне забезпечення сучасних семіотичних студій, є філософські категорії розуміння й інтерпретації, отож у книзі запропоновано погляд на засади процесів знакотворення в контексті розгляду цих категорій. Переконливо доведено, що починаючи від філософських систем античності, розвиток поняття знака невіддільний від вивчення підходів до інтерпретації текстів, отож поняття інтерпретації розглядається як стрижневе об'єднуваче поняття герменевтичних і лінгвосеміотичних студій.

Цілісно-системне осмислення класифікації знакових систем вимагало фіксування природи зв'язку знаків у комунікативних системах та відношення комунікативних кодів та інформаційного середовища, в якому вони діють. З опорою на ці виділені категорії Надія Андрейчук ділить знакові системи на природні та умовні. Наголошується, що у випадку природних систем процес знакотворення спрямований не на означання, а на фіксацію природного зв'язку між речами та їхніми властивостями чи речами та діями, отож слід говорити про знаки-ознаки, які можна розділити на знаки-ознаки, пов'язані з дією законів природи, та знаки-ознаки, пов'язані з діяльністю людини. Умовні знакові системи поділено на раціонально-умовні та художньо-умовні і докладно розглянуто різновиди цих систем.

У заключному параграфі першого розділу авторка розглядає питання виокремлення царин семіотики і пропонує розділити семіотичні студії на: 1) семіософію (філософські аспекти різних поглядів на предмет і методи семіотики); 2) загальну теорію знаків з поділом на семіометрію (вивчення будови та інтерпретації знаків з урахуванням вимірів семіозису) та семіосистематику (вивчення типів знакових систем з урахуванням природи об'єктів); 3) спеціальні семіотики.

Другий розділ присвячено доктрині Чарльза Сандерса Пірса, яка є основоположною для тлумачення засад семіотики у рецензованій книзі. Розглянуто філософські категорії Першости, Другости та Третьости в семіотичному проекті Пірса та їхню роль у тлумаченні семіозису. Розглядаючи зв'язок цих категорій із класифікацією знаків, авторка не лише чітко узагальнює типи відношень знаків у трихотоміях Пірса, але й пропонує переклади Пірсових найменувань типів знаків з урахуванням потреби створити питому українську термінологію в царині семіотики.

Третій розділ, на думку рецензента, є визначальним для забезпечення новаторського характеру праці. У цьому розділі представлено перегляд вимірів семіозису, запропонованих Чарльзом Моррісом, і запропоновано авторське тлумачення цих вимірів. Виокремлення первинної, поняттєвої та культурної інтерпретації у структурі знака дало змогу запропонувати кодовий, інформаційний та культурний виміри семіозису, які розглядаються як дороговкази в дослідженні знаків і знакових

систем. Оскільки авторка переконана, що саме семіотика забезпечує переплетення методологій, які лежать в основі дослідження об'єктів різних наук, і це переконання червоною ниткою проходить через усю книгу, то цілком логічним є обґрунтування трьох семіотичних підходів до дослідження знаків, виокремлених з опорою на виміри семіозису: кодосеміосичного, інфосеміосичного та соціосеміосичного.

Важливим є те, що далі в тексті монографії показано, як ці підходи можуть бути успішно застосовані для розгляду мовознавчих (четвертий розділ) та перекладознавчих (п'ятий розділ) об'єктів. У *четвертому розділі* особливої уваги, на думку рецензента, заслуговує розгляд потенціалу лінгвосеміосичної інтерпретації у дискурсології. Розглядаючи дискурс як семіозис, а текст культури – як знак, в якому об'єктивується дискурс, Надія Андрейчук на прикладі семіосичного аналізу візуальної книги показує, як застосування семіосичних підходів до аналізу полімодальних текстів дає можливість виявити зв'язок знання, розуміння, знакотворення та інтерпретації для тлумачення природи цих текстів.

У *п'ятому розділі* Надія Андрейчук ставить завдання витлумачити переклад як процес і продукт інтерпретації текстів культури. Виконання цього завдання вимагало звернення до базових питань культурної семіотики, тлумачення поняття тексту культури та культурного семіозису. Тут авторка знову повертається до розгляду поняття інтерпретації на методологічному ґрунті герменевтики і робить спробу впорядкувати підходи до опрацювання тексту як знака під час перекладу у вигляді “канонів” герменевтичного тлумачення текстів культури: 1) канон відтворення засобів представлення з урахуванням кодового виміру семіозису; 2) канон відтворення комунікативної інтенції автора з урахуванням інформаційного виміру семіозису; 3) канон повноти відтворення культурного простору тексту для досягнення впливу на цільового читача з урахуванням культурного виміру. Особливості перекладацького семіозису розглянуто на двох прикладах. Перший – аналіз відтворення хронознаків з поеми Іванка Франка “Мойсей” в її перекладі англійською мовою, зробленому Вірою Річ. Другий – історія перекладу однієї епітафії: *Sit tibi terra levis – Хай земля буде тобі пухом* (епітафія на надгробках батьків Надії Андрейчук, яким вона і присвятила рецензовану монографію).

Вагомим з погляду рецензента є також шостий, так би мовити, “практичний” розділ, який, безперечно, зацікавить семіотиків, філософів, логіків, мовознавців, перекладознавців та інших українських вчених-гуманітаріїв. До цього розділу включено низку статей Чарльза Пірса, *вперше* перекладених українською мовою авторкою книги, з коментарями перекладача. Останні можуть стати важелем для формування україномовної термінології семіотики, що надає рецензованій праці додаткової значущості.

Також зазначимо, що наукову достовірність цієї праці забезпечує, зокрема, використана база наукової та довідкової літератури. Адже основними джерелами дослідження стали численні етимологічні, та спеціальні словники, довідники, тлумачні словники української та англійської мов, низка оригінальних та перекладних праць, дотичних до динаміки розвитку семіотичних поглядів та їхнього зв'язку з поглядами та теоріями різних гуманітарних наук (усього 347 позицій у списку використаної

літератури). Окрему цінність мають також авторські посторінкові примітки, яких у книзі є понад півтори сотні і які уточнюють текстову інформацію чи розгортають ілюстративний матеріал.

Отже, хочу зауважити, що монографія Надії Андрейчук “Виміри семіозису” – це перша системна і ґрунтовна праця у царині семіотики в Україні, яка є новим словом у семіотичних студіях і кроком уперед до визначення нових векторів розвитку української семіотики. Книга відкриває нову наукову дискусію, зокрема у баченні ролі семіотики в сучасній гуманітаристиці та у царині української термінології семіотики, а відтак може бути цікава широкому колу філософів, логіків, мовознавців та перекладознавців, бо запропоновані виміри семіозису стають тими вежами, з яких можна дивитись на віддалені галузі будь-якої науки. А, як влучно ще триста років тому сказав Френсіс Бекон, неможливо щось досліджувати, стоячи на плоскому ґрунті однієї науки, не піднявшись на оглядову вежу іншої науки.

Тетяна Козлова,

Запорізький національний університет